Materiallar to'plami · Conference Proceedings
"ZAMONAVIY TADQIQOTLAR VA BARQAROR RIVOJLANISH" respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi
04 August 2026
UDK 378
PEDAGOGIKA

OLIY TA'LIM TALABALARIDA GENDER TENGLIK TUSHUNCHASINI RIVOJANTIRISHNING AHAMIYATI

Xulkar Kamoldin qizi Mo'ydinova*
ADPI tayanch doktorant
✉ muydinova955@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada oliy ta'lim tashkilotlarida ta'lim olayotgan talabalar o'rtasida gender madaniyati tushunchasini takomillashtirishning ilmiy-nazariy va metodologik tamoyillari, psixologik va pedagogik vositalari hamda ta'lim samaradorligi uchun o'rni ilmiy usular asosida yoritiladi. Ilmiy izlanishda gender madaniyatining ijtimoiy, psixologik va pedagogik yondashuvlari ko'rib chiqiladi, oliy ta'lim tizimida gender kompetentligini takomillashtirishning zamonaviy usullari va innovatsion ta'lim yondashuvlarini tadbiq etishning ijobiy jihatlari ilmiy jihatdan isbotlanadi. Talabalarda gender tenglik prinsiplarini rivojlantirish o'quv faoliyatining obyektivligini kafolatlash, kamsitilishni bartaraf etish, talabalar individual rivojlanishini kompleks taraqqiyotiga ko'maklashishi qayd etiladi. Maqola ta'lim tizimining takomillashuvi jarayonida gender madaniyatining ahamiyati va uning ta'lim samaradorligiga ta'sir darajasini yoritishi bilan ilmiy-amaliy qiymat ifodalaydi.

Kalit so'zlar

gender madaniyati, gender tenglik, talabalar, pedagogik kompetensiya, gender stereotiplari, ta'lim sifati.

DOI: 10.5281/zenodo.21743128

KIRISH

Bugungi globallashuv, raqamli rivojlanish hamda ijtimoiy o'zgarishlarning jadallashuvi sharoitida ta'lim tizimi faqat bilim beruvchi soha bo'lib qolmay, balki shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim ijtimoiy institut sifatida tobora takomillashib bormoqda. Shu nuqtai nazardan zamonaviy pedagog zimmasiga yuklatilgan muhim vazifalardan biri gender tenglik tamoyillariga tayangan pedagogik yondashuvni shakllantirish va uni kasbiy faoliyatda samarali qo'llashdan iboratdir. Chunki gender masalalari ta'lim samaradorligi, o'quvchilarning shaxsiy kamoloti hamda jamiyatda ijtimoiy adolat tamoyillarining qaror topishiga bevosita ta'sir ko'rsatadigan muhim omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli bo'lajak pedagoglarda gender madaniyatiga oid bilim, ko'nikma va kompetensiyalarni rivojlantirish zamonaviy pedagogika fanining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Mazkur maqolaning ilmiy va amaliy ahamiyati shundan iboratki, unda gender madaniyatining nazariy asoslari, uni rivojlantirishning psixologik-pedagogik omillari, oliy ta'lim muassasalarida qo'llanilishi mumkin bo'lgan zamonaviy metodlar hamda gender kompetensiyasining ta'lim samaradorligiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy jihatdan tahlil etiladi.

Hozirgi davrda ta'lim tizimida inson huquqlarini hurmat qilish, gender tenglik tamoyillarini mustahkamlash va adolatli ta'lim muhitini yaratish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Bo'lajak pedagoglarda gender madaniyatini rivojlantirish ularning kasbiy faoliyatini samarali tashkil etish, o'quvchilar bilan sog'lom psixologik muhitni shakllantirish hamda kamsitish holatlaridan xoli ta'lim amaliyotini qaror toptirishda muhim o'rin tutadi. Ushbu maqolada bo'lajak pedagoglarning gender madaniyatini rivojlantirishning ustun jihatlari, pedagogik faoliyatdagi o'rni va samarali usullari ilmiy manbalar hamda zamonaviy pedagogik yondashuvlar asosida yoritilgan.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT), YuNESKO va boshqa xalqaro tashkilotlarning tavsiyalariga ko‘ra, ta’lim tizimida gender tenglikni ta’minlash nafaqat ijtimoiy adolatning muhim ko‘rinishi, balki ta’lim sifatini va samaradorligini oshiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasining «Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida»gi Qonunida ham pedagog kadrlarning gender kompetensiyasini rivojlantirish masalasiga alohida e’tibor qaratilgan. Shu bois bo‘lajak pedagoglarning gender madaniyatiga oid puxta bilim va amaliy ko‘nikmalarga ega bo‘lishi, ularni kasbiy faoliyatda samarali qo‘llay olishi bugungi ta’lim tizimining dolzarb vazifalaridan biri sanaladi.

Gender madaniyati pedagogning umumiy madaniy saviyasi, kasbiy kompetensiyasi, psixologik tayyorgarligi va ijtimoiy mas’uliyatini belgilovchi mezonlardan biridir. Pedagog:

- ta'lim jarayonida barcha o‘quvchilarning qadr-qimmatini teng hurmat qilishi;
- genderga asoslangan kamsitishlarning oldini olishi;
- o‘quvchilarda ham tenglik prinsiplarini shakllantirishi kerak. Bu jarayon, o‘z navbatida, jamiyatda demokratik qadriyatlarning mustahkamlanishiga xizmat qiladi.

Gender madaniyati rivojlangan pedagog barcha o‘quvchilarga teng imkoniyat yaratadi. Bu o‘z navbatida ta’lim jarayonining samaradorligini oshiradi, o‘quvchilarda motivatsiyani kuchaytiradi.

Pedagogik amaliyotda uchraydigan “o‘g‘il bolalar matematika faniga qobiliyatli”, “qizlar yumshoq fanlarga moyil” kabi stereotiplar o‘quvchilarning o‘ziga ishonchini pasaytiradi. Gender madaniyati shakllangan pedagog bu kabi stereotiplarga yo‘l qo‘ymaydi va har bir o‘quvchini individual qobiliyatiga ko‘ra baholaydi.

Tenglikka asoslangan muhit maktabda psixologik xavfsizlikni ta’minlaydi. Bu esa o‘quvchilarning o‘z fikrini erkin ifoda etishi, o‘qituvchi bilan ishonchli munosabat o‘rnatishiga sabab bo‘ladi.

Zamonaviy ta’limda pedagogning faqat o‘z fani bo‘yicha emas, balki ijtimoiy va madaniy kompetensiyalarga ham ega bo‘lishi talab etiladi. Gender madaniyati ana shunday kompetensiyalardan biri bo‘lib, o‘qituvchining kasbiy muvaffaqiyatini oshiradi.

Oliy ta’lim muassasasida gender masalalariga ongli yondashuvchi pedagoglar tayyorlash — kelajakda tenglik tamoyillarining barcha bosqichlarda qaror topishiga xizmat qiladi.

Munozaralar, guruh ishlari, rolli o‘yinlar orqali talabalarda gender stereotiplarini aniqlash va ularni tahlil qilish ko‘nikmasi shakllanadi.

Pedagogika, psixologiya, ijtimoiy fanlar blokiga gender yondashuvga oid mavzularni kiritish bo‘lajak pedagoglarda chuqur tushunchalarni shakllantiradi.

Maktab amaliyotida talabalarning genderga oid holatlarga e’tibor qaratishi, tenglikni ta’minlash bo‘yicha refleksiya yuritishi katta ahamiyatga ega.

Gender tenglik mavzusi bo‘yicha maxsus treninglar bo‘lajak pedagoglarning kommunikativ ko‘nikmalarini mustahkamlaydi va amaliy tajriba beradi.

O‘zbekistonda gender tengligini ta'minlash va gender madaniyatini rivojlantirish borasida amalga oshirilayotgan islohotlar ham bo‘lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishga xizmat qilmoqda. Jumladan, oliy ta'lim muassasalarida gender markazlari faoliyatining yo‘lga qo‘yilishi, gender masalalariga bag‘ishlangan trening va seminarlarning muntazam tashkil etilishi, ta'lim muassasalarida tenglik madaniyatini targ‘ib qiluvchi ma'rifiy tadbirlarning o‘tkazilishi hamda gender tengligini ta'minlashga qaratilgan milliy strategiyalarning amalga oshirilishi bu boradagi muhim qadamlar hisoblanadi.

Gender madaniyati sotsiologiya, pedagogika, psixologiya va madaniyatshunoslik fanlarining tutash nuqtasida shakllangan murakkab ilmiy tushunchadir. Mazkur tushunchani izohlashda bir necha ilmiy yondashuvlardan foydalaniladi.

Sotsiologik yondashuvga ko‘ra, gender jamiyat tomonidan shakllantiriladigan ijtimoiy me'yorlar, rollar va qadriyatlar tizimini ifodalaydi. Psixologik yondashuv esa genderni shaxsning o‘zini anglash jarayoni, individual rivojlanishi hamda ijtimoiy tajribani o‘zlashtirish bilan bog‘liq hodisa sifatida talqin qiladi. Pedagogik yondashuvda esa gender madaniyati ta'lim jarayonida teng imkoniyatlarni yaratish, kamsitishning oldini olish hamda har bir o‘quvchining salohiyatini to‘liq ro‘yobga chiqarishga xizmat qiluvchi kasbiy kompetensiyalar majmui sifatida baholanadi.

Shu nuqtai nazardan gender madaniyati pedagogning genderga oid ilmiy bilimlari, umuminsoniy qadriyatlarga sodiqligi, ta'lim jarayonida adolatli va xolis qaror qabul qila olishi, stereotiplarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish bo‘yicha zarur ko‘nikmalarga egaligi bilan tavsiflanadi.

Xulosa

Bo'lajak pedagoglarda gender madaniyatini rivojlantirish zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Gender kompetensiyasiga ega pedagoglar ta'lim jarayonida tenglik, adolat va xolislik tamoyillarini qaror toptirish orqali o'quvchilarning intellektual hamda shaxsiy salohiyatini to'liq namoyon etishiga ko'maklashadi. Natijada ta'lim sifati oshadi, diskriminatsiya va stereotipik yondashuvlar kamayadi, sog'lom psixologik muhit shakllanadi.

Shu bilan birga, gender madaniyatini rivojlantirish bo'lajak pedagoglarning kasbiy kompetensiyasini yuksaltirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni samarali qo'llash hamda inklyuziv va insonparvar ta'lim muhitini yaratishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida gender madaniyatini shakllantirishga qaratilgan fanlar, maxsus kurslar, treninglar va amaliy mashg'ulotlar ko'lamini kengaytirish maqsadga muvofiqdir.

Kelgusida oliy ta'lim tizimida gender madaniyatini rivojlantirish bo'yicha innovatsion pedagogik yondashuvlarni takomillashtirish, xalqaro tajribalarni milliy ta'lim amaliyotiga moslashtirish hamda mazkur yo'nalishdagi ilmiy tadqiqotlarni kengaytirish ta'lim sifatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.O‘zbekiston Respublikasi. “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq va imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonun. Toshkent, 2019.

2.UNESCO. *Gender Equality in Education: Global Monitoring Report*. Paris, 2020.

3.Butler, J. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge, 2006.

4.Connell, R. W. *Gender and Power: Society, the Person, and Sexual Politics*. Stanford University Press, 1987.

5.Abdurahmonova, N. Gender pedagogikasi: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan, 2021.

6. Qodirova, D. Gender madaniyati va ta’lim jarayoni. Samarqand, 2022.

7. BMT. *UN Gender Strategy 2023–2027*. New York, 2023.

8. Oakley, A. *Sex, Gender and Society.* London: Harper & Row, 2016.

9. Lorber, J. *Gender Inequality: Feminist Theories and Politics.* Oxford University Press, 2012.

10. Stromquist, N. *Education and Gender Equity: Concepts and Strategies.* UNESCO Publishing, 2015.